

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра педагогіки та освітнього менеджменту**

Власенко Катерина Георгіївна

**ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ
КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ**

спеціальність 073 Менеджмент. Управління закладом освіти

РЕФЕРАТ

магістерської роботи
за освітньо-професійною програмою
«Управління закладом освіти»

Умань – 2021

Магістерською роботою є рукопис

Роботу виконано в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини.

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: кандидат педагогічних наук, доцент,
Бойченко Валентина Василівна

РЕЦЕНЗЕНТ: кандидат педагогічних наук, доцент,
Волошина Ганна Петрівна

Захист відбудеться *14.12.21* о *9.00* на засіданні ЕК кафедри *педагогіки та освітнього менеджменту*.

З роботою можна ознайомитись на кафедрі *педагогіки та освітнього менеджменту*, за адресою: 20308, м. Умань вул. Садова, 28, ауд. № 316

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ

1.1. Проблема формування екологічної свідомості у сучасних наукових дослідженнях

1.2. Особливості процесу формування екологічної свідомості майбутніх керівників закладів освіти на засадах компетентнісного підходу

РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

2.1. Стан сформованості екологічної свідомості майбутніх керівників закладів освіти

2.2. Практичні рекомендації з удосконалення процесу формування екологічної свідомості майбутніх керівників закладів освіти

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Глобальні екологічні проблеми спричинили нагальну загальнолюдську потребу радикальних змін у ставленні людини до природного середовища. Екологічну ситуацію в Україні фахівці-експерти з охорони довкілля визначають як кризову. Екологічні проблеми актуалізують потребу суттєвих коректив не лише у повсякденному суспільному житті, але і в структурі суспільної свідомості, переорієнтовуючи її на екологічну. Отже, одним із основних аспектів вирішення екологічних проблем стає формування екологічної свідомості суспільства, оскільки саме екологічна свідомість формує поведінкові патерни людини, визначає її діяльність, активну екологічну позицію та екологічну культуру загалом. Розвинена екологічна свідомість особистості та суспільства сприятиме запобіганню екологічних проблем, що є більш ефективним чинником ніж боротьба з наслідками екологічної кризи.

Вирішення соціально-екологічних проблем є важливим теоретичним і практичним завданням державної політики і знаходить своє відображення на законодавчому рівні. Сучасний стан розвитку системи освіти України зумовлює оновлення і модернізацію процесу управління закладами освіти. Насамперед модернізація передбачає підготовку компетентних фахівців у галузі управління закладами освіти, яка здійснюється відповідно до вимог державних нормативних документів та Законів України: «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про повну загальну середню освіту», Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті, Концепції екологічної освіти в Україні, Державної програми «Нова українська школа», Наказу Міністерства економіки України «Про затвердження професійного стандарту («Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти»)» тощо. Так, у Законі України «Про освіту» серед засад державної політики у сфері освіти та принципів освітньої діяльності зазначено про важливість формування культури здорового способу життя, екологічної культури і дбайливого ставлення до довкілля. Також, згідно з законом, керівник закладу освіти в межах наданих

йому повноважень сприяє здоровому способу життя здобувачів освіти та працівників закладу освіти [70]. Для успішного розв'язання складних екологічних проблем важливого значення набуває процес формування екологічної свідомості і культури менеджерів освіти нового екологічного формату та спрямування, а також, організація екологічної освіти для школярів в інтересах сталого розвитку. Отже надзвичайно високою у подоланні екологічної кризи і розвитку суспільства є роль освіти.

Дослідженням сутності, розвитку й значення екологічної свідомості в регулюванні відносин суспільства й природи займались педагоги, філософи, соціологи, психологи та інші науковці.

Дослідженням екологічної свідомості та екологічної поведінки займались дослідники О. Стегній, В. Ворона, Ю. Саєнко, П. Пилипенко, Л. Амджадін, Г. Хаан, У. Кукартц, А. Францен, У. Фурер, Д. Краузе, П. Прайзендерфер, Д. Скотт і Ф. Уїллітс та інші.

Окремо розробкою фундаментальних засад формування екологічної культури студентів педагогічного закладу вищої освіти присвятили науковці М. Кисильов, О. Король, В. Крисаченко, П. Помарьова, Г. Пустовіт, М. Хилько, обґрунтування необхідності екологічної освіти та екологічного виховання і мислення (Ю. Саунова, С. Совгіра) та ін.

Дослідження феномена екологічної свідомості кадрів управління здійснювали, зокрема: В. Шевчук, Ю. Саталкін, Г. Білявський. Разом з тим недостатньо дослідженою залишається проблема формування екологічної свідомості майбутніх керівників закладів освіти.

Проблемну ситуацію породжує суперечливе поєднання актуального завдання освіти налагодити процес формування екологічної свідомості керівників закладів освіти, що базується на принципі екологізації освітнього процесу в цілому – з однієї сторони, і недостатньо дослідженої проблеми формування екологічної свідомості майбутніх керівників закладів освіти.

Екологічна свідомість майбутнього керівника закладу освіти є важливою атрибутивною складовою частиною його професійної культури.

Важливо дослідити потенціал можливостей підвищення рівня розвитку екологічної свідомості майбутнього керівника саме на етапі формування його професійних компетентностей.

Отже, актуальність і необхідність дослідження означеної проблеми, а також недостатня її розробленість в теорії і практиці управління й обумовили вибір теми кваліфікаційної роботи **«Формування екологічної свідомості майбутніх керівників закладів освіти»**.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні ефективних шляхів удосконалення процесу формування екологічної свідомості майбутніх керівників закладів освіти.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

1. З'ясувати сутність ключових понять роботи.
2. Визначити особливості процесу формування екологічної свідомості майбутніх керівників закладів освіти.
3. Проаналізувати стан формування та виявити рівень розвитку екологічної свідомості майбутніх керівників закладів освіти.
4. Розробити практичні рекомендації удосконалення процесу формування екологічної свідомості майбутніх керівників закладів освіти.

Об'єкт дослідження – процес формування екологічної свідомості майбутніх керівників закладів освіти.

Предмет дослідження – шляхи удосконалення процесу формування екологічної свідомості майбутніх керівників закладів освіти.

Для розв'язання поставлених завдань використано такі **методи дослідження**: *теоретичні* (аналіз наукової літератури, вивчення, систематизації та узагальнення нормативно-правових документів про освіту, збір, узагальнення і класифікації даних анкетування) та *емпіричні* (спостереження, бесіди, тестування, інтерв'ювання та методи статистичної обробки кількісних показників).

Експериментальна база дослідження. Експериментальне

дослідження проводилося на базі Факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Загальна кількість респондентів – 54 особи.

Теоретичне значення роботи полягає у тому, що обґрунтовано сутність поняття «екологічна свідомість майбутніх керівників закладів освіти» та з'ясовано особливості процесу формування екологічної свідомості майбутніх керівників закладів освіти.

Практична значущість отриманих результатів дослідження полягає в можливості використання теоретичних положень та практичних рекомендацій у підготовці майбутніх керівників закладів освіти щодо формування у них екологічної свідомості.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження представлені на XII Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Актуальні проблеми підготовки сучасного педагога: теорія, історія, практика» (24 листопада 2021 р., м. Умань).

Публікації. Основні положення дослідження публікувались у тезах:

1. Власенко К. Проблеми формування екологічної свідомості майбутніх керівників закладів освіти. // Актуальні проблеми підготовки сучасного педагога: теорія, історія, практика : XII Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція (м. Умань, 24 листопада 2021 р.). Умань, 2021.

URL:<https://fspo.udpu.edu.ua/>

2. Власенко К. Стан екологічної свідомості сучасної молоді: чинники формування та тенденції розвитку // Нові нерівності – нові конфлікти: шляхи подолання: тези доповідей III Конгресу САУ (м. Харків, 12-13 жовтня 2017 р.). Харків, 2017. С. 335-336.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел (100 найменувань). Загальний обсяг кваліфікаційної роботи складає 87 сторінок, з них 72 – основного тексту.

Висновки

У дослідженні проаналізовано різні наукові підходи щодо визначення й тлумачення поняття «екологічна свідомість», які пропонуються у філософії, психології, соціології, педагогіці. Різні теоретико-методологічні підходи до вивчення та дослідження феномену екологічної свідомості мають не тільки різні аспекти наукового осмислення та аналізу, але й наповнюють категорію «екологічна свідомість» різним змістом та практичним значенням. Зокрема, психологія акцентує увагу на психологічних механізмах формування екологічної свідомості, її сутності і ролі у психологічній структурі особистості. Філософія вивчає свідомість на різних рівнях наукового пізнання – від чуттєвих форм до абстрактно-логічних. Вона також вивчає передумови розвитку та форми суспільної свідомості. Соціологія досліджує екологічну свідомість як складний конструкт, що детермінований соціокультурними зв'язками людини. У свою чергу, у педагогіці екологічна свідомість розглядається як складне педагогічне явище.

Вивчаючи екологічну свідомість як предметну сферу інтересу педагогіки, процес її формування було проаналізовано на засадах компетентнісного підходу. У представлених теоретичних концепціях більшість авторів погоджуються з думкою, що екологічна компетентність це категорія екологічної діяльності, яка пов'язана з екологічною свідомістю, а саме: є її якісним показником сформованості і динамічним аспектом вираження. За допомогою поняття «компетентність» акцентується увага на предметно-дієвому складнику екологічної свідомості майбутнього керівника закладу освіти, що передбачає оволодіння комплексною процедурою застосування знань і вмінь для розв'язання актуальних управлінських завдань екологічного характеру.

Під екологічною компетентністю майбутнього керівника закладу освіти, ми розуміємо інтегративну характеристику екологічної свідомості, а саме професійно-діяльнісну її складову, що виявляється через якісний показник реальних результатів освіти (школи, ЗВО) у формуванні здатності і

готовності майбутніх менеджерів освіти ефективно реалізовувати управлінську функцію екологічного направлення в освітньому процесі, забезпечувати процес екологічної модернізації, програми сталого розвитку в межах своїх професійних повноважень. Екологічна компетентність стає закономірною ланкою в системі освіти.

У результаті дослідження, визначено три кластери досліджуваного об'єкту, що загалом, відображають узагальнені типи групової екологічної свідомості майбутніх керівників закладів освіти, які в свою чергу, описують загальний стан сформованості та характерні риси різних рівнів екологічної свідомості майбутніх керівників закладів освіти. Так, загальну групову структуру екологічної свідомості майбутніх керівників закладів освіти, можна представити наступним чином: 1) *третина* так звана категорія «*екологів*», – це майбутні керівники закладів освіти з високим рівнем екологічної обізнаності, значно стурбовані екологічною кризою і проблемою збереження природного довкілля, виявляють готовність до екологічних дій і поведінки на рівні прийняття професійних (управлінських) рішень, усвідомлюють особисту екологічну відповідальність і готові до змін способу життя (ще третину від даної групи, складають так звані «*палкі екологи*» – це майбутні керівники закладів освіти які готові діяти з метою захисту природного довкілля та вже є активними учасниками екологічних рухів, проектів, ініціатив та можуть бути суб'єктами формування екологічної свідомості підростаючого покоління); 2) *п'ята частина* групової екологічної свідомості майбутніх керівників закладів освіти, характеризується як нейтральний тип екологічної свідомості, оскільки її суб'єкти **дозують** необхідність підтримки екологічних заходів, що закликають змінити звичний спосіб життя, проте, особисто для себе – допускають усвідомлено-відсторонене ставлення до вирішення екологічних проблем, в дану категорію увійшли ті, хто не готовий вирішувати означені проблеми шляхом особистої екологічної відповідальності і відповідної професійної і побутової поведінки; 3) половину від групової екологічної свідомості майбутніх керівників

закладів освіти можна визначити як «помірно байдужих», де суб'єкти – майбутні керівники закладів освіти не виявляють готовність бути причетними до вирішення соціально-екологічних проблем, оскільки не відчують особистої відповідальності мають низький рівень інтересу до екологічних проблем і у прийнятті відповідних професійних (управлінських) рішень їх роль зводиться до пасивного суб'єкта.

Отже, проведене дослідження, дозволяє визначити рівень сформованості екологічної свідомості *більшості* майбутніх керівників закладів освіти як *середній і початковий*. Загалом, їх можна охарактеризувати як пасивних суб'єктів екологічної свідомості, з достатньо низьким рівнем екологічної відповідальності під час прийняття управлінських рішень. Наразі, вони не готові до активної участі в соціально-екологічній рефлексії, оскільки їм не вистачає екологічної компетентності.

У процесі дослідження виявлено необхідність поліпшення екологічної освіти майбутніх управлінців освітніх закладів.

Процес екологічної освіти доречно розглядати не лише як засіб формування екологічної свідомості особистості майбутнього керівника закладу освіти, але і його підготовку до екологічно орієнтованої професійної управлінської діяльності.

Результати експерименту дозволили дійти висновку, що процес формування екологічної свідомості майбутніх керівників потребує пошуку нових ефективних шляхів його реалізації.

Удосконаленню процесу формування екологічної свідомості майбутніх керівників закладів освіти можуть сприяти:

1) Проведення тематичних семінарів, лекційних занять наповнених екологічним змістом, спрямованих на формування професійної та екологічної компетентності. *Доповнити аудиторні заняття* (дисципліни управлінського циклу) екологічною тематикою, такі як:

- «Професійна компетентність керівника закладу освіти»;
- «Управлінська практика»;

- «Менеджмент в освіті»;
- «Управління освітньою та виховною діяльністю»;
- «Техніка управлінської діяльності» – темами: *«Прийняття управлінських екологічного спрямованих рішень», «Формування навичок прийняття управлінського екологічно виваженого рішення», «Формування екологічної компетентності керівника закладу освіти»* тощо. Тобто певна предметно-змістова інтеграція й варіювання змісту навчання, використання міждисциплінарного принципу забезпечує стійкі екологічні знання та уміння, і як наслідок, більш високий показник розвитку екологічної свідомості майбутніх керівників закладів освіти.

2) Розширити *позааудиторну роботу* студентів екологічною діяльністю. Для формування екологічної свідомості потрібно поєднати навчальний матеріал екологічного змісту з практичною діяльністю, тобто залучати студентів до проектів екологічного характеру, наприклад: «Саджанці першокурсників – парк для випускників»; екологічний рейд «Територія університету – екологічно чиста зона»; година спілкування на тему :«Необхідність здорового харчування» (*обговорення питань здорового способу життя під час споживання чаю з лікарських рослин*). Написання та обговорення есе на тему «Щоб не допустити екологічної катастрофи я маю...».

В організації роботи «круглих столів», конференцій, тренінгів які дозволяють підвищити екологічну компетентність, поновити знання, отримати систематизований блок актуальної інформації.

Активне використання інформаційного простору інтернет-додатків (Instagram, TikTok, Facebook) різноманітним інформаційно-практичним контентом, що ініціює повсякденні екологічні і соціальні проекти направлені на зміну споживацького способу життя, усвідомлення особистої екологічної відповідальності, пропагування засад здорового способу життя, залучення до екологічних побутових практик тощо.

Впровадження і розвиток *здоров'язбережувальних освітніх технологій* екологічного напрямку, а саме: проведення заходів із створення природовідповідних, екологічно оптимальних умов життя й діяльності учасників освітнього процесу; влаштування еко-чистої території; створення «зелених і живих куточків»; участь у природоохоронних заходах.

3) Залучати студентів до *проектної екологічної діяльності* – що сприяє ефективному формуванню екологічної свідомості і культури: «*Чисте повітря – наше майбутнє*»; *проект сортування сміття* «#Розділай!» тощо.

4) Впровадження в освітній процес *імітаційного і дидактичного моделювання* – методу імітації прийняття управлінських рішень екологічного спрямування, імітація працезахоронної діяльності, виконання певних ролей через ділові ігри та створення відповідних виробничих ситуацій.

5) Залучення до підвищення кваліфікації, стажування викладацького складу для підвищення екологічної компетентності, створення екологічного інформаційного контенту та освітньої платформи для неперервної освіти тощо.